

Peter T. Haar, stjóri á Búnaðardeplinum:

Svartaspillan kann avmarkast

Svartaspilla, ið hevur verið í føroyskum eplaveltum í nøkur ár, yvirlivir í setinum, og tí eiga fólk at keypa nýtt set, um tey ivast í, um sjúka var í veltuni í fjør

TURID KJØLBRO

Fólk um landið eru so smátt farin undir at gera seg til reiðar at seta eplir niður, gera veltuna klára og hugsa um, hvat set skal brúkast í ár. Svartaspilla hevur verið í nógvum veltum í nøkur ár, henda sjúkan spreiddist við luftbornum sporum, sum herja á, tá ið slókkarnir eru vátir og hitin liggur um 10 stig.

– Hava fólk lagt set av frá veltuni í fjør og ivast tey í, um spilla var í, skulu tey heldur keypa nýtt enn at seta tað gamla niður, tí sjúkan yvirlivir í setinum. Sjúkan av yvirlivir ikki í moldini orsakað av kuldanum, sigur Peter T. Haar, stjóri á Búnaðardeplinum.

Tað er altíð góð venja at halda eitt vakið eyga við veltuni. Um veltan er fongd við hesi sjúkuni, siggjast modnir blettir á undirsíðuni á bløðunum. Sjúkan kann avmarkast ella steðgast við at spræna við einum vatn-

blandaðum soppaevni. Eru flestu slókkarnir brúnir ella svartir, mugu teir beinast burtur fyrri at sleppa undan, at eplini verða smittað eisini.

Góð ráð

Ov nógv taðing kann eisini oyðileggja eina eplaveltu. Vaksa eplini ov skjótt, kunnu tey fáa ein harðan blett í miðjuni ella fáa eitt op innan. Hetta er ein avleiðing av skjótum vøkstri og ov nógvri taðing, serliga við kálksalpetri.

– Fólk hava lyndi til at taða ov nógv. Føroyingar brúka tvífalt so nógv tød sum tey eiga og tað gera tey, tí tað fruktar betri. Eitt sindur av tøðnum regnar burtur og tí kemur alt ikki til fulla nýttu, sigur Peter T. Haar.

Góðu ráðini frá Peter T. Haar eru, at 5-10 gr. av kálki er nóg mikið til hvønn slókk, yvirkálking gevur skrubba á flusid á eplinum. Fleiri trupulleikar við epla-góðskuni kunnu koma av

ella gerast verri við yvir-taðing, serliga køvievni ella salpetur. Eitt rimiliga gott úrslit fæst við at nýta 40 kg. av klórátækum NPK, 14-3-18 (eplatød) til ein 50 kg. sekk av seteplum.

Nýggj eplasløg

Búnaðardepin hevur fingið 9 nýggj eplasløg til royndirnar, og Peter T. Haar vónar, at nøkur av hesum sløgum vísa seg at vera hóskandi til føroysk víður-skifti.

– Try sløg eru reyðepli og tey eru væl umtøkt í Føroyum. Tey hava reytt skal og mjølsmakk.

Annars heldur Peter T. Haar, at tað er ikki so stórir munur á seteplum, ið fáast til keyps. Tey líkjast nógv í smakki og útsjón. Góðkend setepli eru frí fyrri smittu av svartaspillu.

Kunnu vit tosa um eitt reint føroysk eplaslag?

– Tað er eitt slag, ið vit kalla gomul dímmepl epli, ið uttan iva eru tey elstu

Búnaðardepin hevur fingið 9 nýggj eplasløg til at gera royndir við, try teirra eru reyðepli

í Føroyum. Tey eru reyð-stríput innan og myrkareyð uttan, hava ein mjølsmakk og kunnu goymast leingi. Tað eru framvegis fólk, ið eiga set av hesum eplaslagi, men hóast tey eru tey elstu í Føroyum, eru tey eina ferð komin higar onkra staðni frá, kanska fyrri einum 100

árum síðani, sigur Peter T. Haar.

Ymiskt er, hvussu úrtøkan av eplaveltum er.

– Hæstur tú eina flagveltu, hevur hampiliga mold, og góðan sólargang, kanst tú fáa væl burtur úr. Ein góð úrtøka er 7-9 fold. Í fjør gav ein flagvelta við Lands-

sjúkrahúsið 13-14 fold.

Í dag eru flagveltur vanligari enn tær gomlu moldveltur.

– Minni stríð er av flagveltum og tær egna seg best til føroyska veðurlagið, sigur Peter T. Haar, stjóri á Búnaðardeplinum at enda.

Músin ávegis at verða viðurkend

– Granskað verður nú av álvara í músaskaðum, og helst verður hetta fyrbrigdið viðurkent sum arbeidsskaði um ikki so langa tíð

TURID KJØLBRO

Skaðar, ið standast av støðugum telduarbeiði, eru ikki viðurkendir arbeidsskaði enn hóast fleiri og fleiri fáa trupulleikar av hesum ar-

beiði. Fyrbrigdið er so mikið ungt, at lítul skjalfesting finst. Svíar eru av álvara farnir undir at granska arbeidsskadehvørvið, og danir arbeida saman við svium í einum ES-netverki, sum

eisini fatar um granskingarstovnar í Italia og Sweits. Dansk Arbejdsmhvervisstovnurin skal eisini í holt við at granska músaskaðar og onnur árin av telduarbeiði og hevur fingið 11

mill. krónur játtaðar til endamálið. Byrjað verður í juni og verketilnin er væntandi liðug í juli ár 2001.

Nú peningur er játtaðar til gransking, eru útlit fyrri, at viðurkenningin av músaskaða sum arbeidsskaði er ávegis. Í næstum verður músaskaðin, ið á fakmáli eitur RSI – Repetitive Strain Injury, lagdur fyrri Erhvervsstyrelsen í Danmark.

– Eg rokni við, at skaðin verður viðurkendur. Í mun til aðrar skaðar í rørlagnum, sum standast av arbeidsskadehvørvinum, meti eg, at tað verður lutfalsliga lættari at ávisa skaðar av telduarbeiði, sigur Pál

Weihe, stjóri á Deildini fyrri Arbeids- og Almannaheilsu.

Fyrbrigging

Teldan er ivaleyst eitt hitt mest nýttar arbeidstólið í dag. Hon er á øllum arbeidssplássum, í nógvum heimum og er av álvara á veg inn í allar skúlar í Føroyum. Vanligt telduarbeiði, sum eitt nú skrivstovuarbeði, har tú situr framman fyrri telduni dagar langan og ger sama arbeid ið við lítari og ongari variasjón, kann geva tær stóðuga pínu í øksl, arm, alboga, handlið, fremstafingur og tummil.

– Teldan er eitt gott dømi um, at støðugt arbeid við fáum rørlum er av tí ónda. Tí er sjálvandi umráðandi, at fólk verða greidd yvir, at tað ber til at brúka knappabórðið í nógv størri mun. Annars eru skaðar í rørlagnum ógvuliga truplir at viðurkenna, tí tað kunnu vera so nógv víðurskifti, ið spæla inn, sigur Pál Weihe.

Vanligu músaskaðarnir vísa seg við, at fólk hava ilt í hændinum ella ilt í nakkanum. Fólk gera ikki vart við seg, fyrr enn tað er komið hartil, at tey ikki eru pinuleys í fríttíðini. Og tá tosa vit um arbeidsskaða.

Ein varandi loysn er hinvegin, at ein og hvør inn-

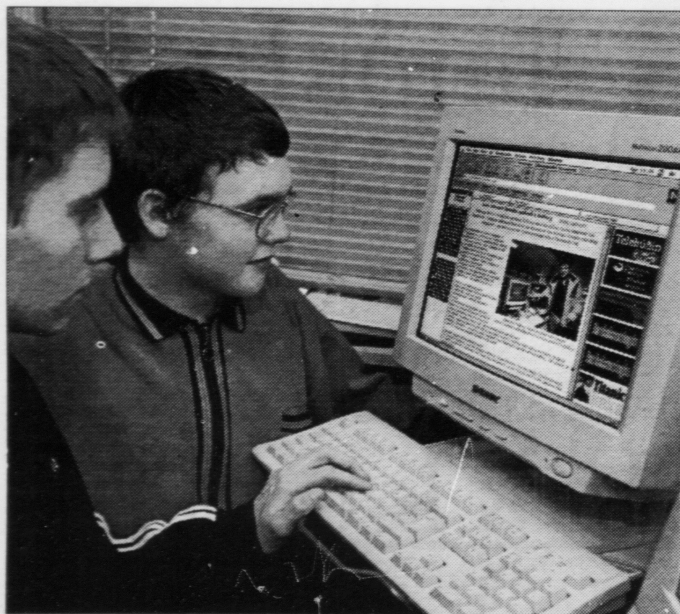
rættar sær arbeidshólið eftir egnum tørv og har eru nógvir loysnir. Tað ber eisini til at broyta arbeid ið hjá tær, so tað ikki alla tíðina verður tað sama. Mest umráðandi av øllum er, at tú avmarkar nýtsluna av mústini, tí ongar arbeidsskade eru so góðar, at tú kanst sita fleiri samanhangið tímar uttan at fáa trupulleikar.

Kent fyrbrigdi

Av tí, at skaðar av telduarbeiði ikki eru viðurkendir sum arbeidsskaðar enn ber ikki til at fáa endurgjald frá arbeidssplássinum, um ein hevur fingið varandi skaða.

– Vit skráseta ikki fólk, ið fáa trupulleikar av telduarbeiði, men tað er eitt væl kent fyrbrigdi í Føroyum og vit vita um, at tað eru heilt nógv fólk, ið hava trupulleikar av hesum slag, sigur Hanna á Reynatúgvu, ergonomur ráðgevi hjá Arbeidseftirlitinum.

Nær teldu- ella músaskaði kemur á listan yvir viðurkendur arbeidsskaðar er ilt at meta um. Lógarverkið í Føroyum er ikki til reiðar at víðgera slíkar skaðar og at áseta tryggingarvæðing, men tá ið viðurkenningin er komin uppá pláss, kann hugsast at farið verður undir tað arbeid ið.

Granskað verður nú innan músaskaðar og aðra ávirkan av skiggjaarbeiði. Pál Weihe, stjóri á Deildini fyrri Arbeids- og Almannaheilsu metir ikki, at børnini eru í serliga stórum vanda fyrri at fáa trupulleikar av at sita nógv framman fyrri telduni, nú teldan av álvara er á veg inn í hvønn skúla og hvørt heim. Savnsmynd: Jens Kr. Vang.